

Spoštovani,

Dovolite mi, da vas lepo pozdravim v imenu MVZT in se vam zahvalim za udeležbo na tem posvetu. Mislim, da je zelo pomembno, da bomo svoj čas, misli in skrbi ter tudi javno pozornost namenili vprašanju razvoja doktorskega študija v Sloveniji.

Prav je, da današnjo razpravo postavimo v kontekst aktualnih razprav in dogajanj o visokem šolstvu v Sloveniji. Pri tem ne moremo mimo temeljne ugotovitve, da je v preteklem mesecu **državni zbor** sprejel dva ključna strateška dokumenta, to sta **NPVŠ** in **RISS**, ki oba določata programske cilje in ukrepe tudi za ureditev in razvoj sistema doktorskega študija v Sloveniji, kot tiste **specifične** študijske stopnje, ki mora biti deležno še toliko večje skrbi in pozornosti, tako države, univerz in študentov, kot tudi širše družbe.

Ko torej iz vidika VŠ politike govorimo o doktorskem študiju, govorimo o prav **posebni obliki** študijskih programov, nedvomno izjemno kakovostnih, ki se močno razlikujejo od 1. in 2. študijske stopnje in za katere morajo biti družbe še prav posebej pozorne, saj je prav od njih pogosto odvisen razvoj **družbe znanja**, inovativnosti, blagostanja in ne nazadnje, konkurenčne sposobnosti nacionalnega gospodarstva.

Specifika doktorskega študija vznikata na presečišču visokega šolstva in raziskovanja ter je pomaknjena v središče **znanstvenega** ustvarjanja.

V zadnjem desetletju, pa tudi že prej, so univerzitetne in VŠ politike v okviru bolonjskega procesa na področju doktorskega študija veliko govorile in tudi naredile. Kot sami dobro veste, so **Salzburška načela** oz. principi temeljito reformirali doktorski študij po Evropi in postavili nekakšen **kanon** dokorskemu študiju nasploh.

Glede na svoj cilj naj bi doktorsko izobraževanje izoblikovalo raziskovalno mišljenje, fleksibilno razmišljanje, ustvarjalnost in intelektualno avtonomijo v procesu raziskovalnega projekta.

Prepričan sem, da bomo danes o teh načelih še veliko govorili. Namreč

- o **specifičnostih** doktorskega študija, ki je hkrati prispevek k razvoju znanja preko izvirnega raziskovanja.
- O prav posebnih vlogah **institucionalnih strategij** in politik,
- O **diverzifikaciji** doktorskega študija,
- O statusu doktoranda kot **mladega raziskovalca**,
- O ključni vlogi in kvaliteti **mentorja**,
- O **kritični masi**, ki je potrebna za doktorski študij,
- O **trajanju** doktorskega študija
- O spodbujanju inovativnih **struktur** doktorskega študija, zlasti tistih, ki se vežejo na interdisciplinarnost,
- O večji **mobiliteti** doktorskih študentov, pa tudi njihovih mentorjev,
- In ne nazadnje od primernem **financiranju** in upravno-administrativnem in pravno prijaznem **okolju** za izvajanje doktorske študija.

Verjetno je prav, da že na začetku povemo, da kljub velikim izzivom, ki so pred doktorskim študijem, moramo biti v Sloveniji **ponosni** na rezultate doktorskega študija, ki so tesno povezani s skrbijo univerz, kakor tudi s sistematičnostjo nacionalne raziskovalne politike pri vztrajanju na kakovostnem razvoju že skoraj tradicionalnega instrumenta mladih raziskovalcev, o katerem bo danes več povedal direktor ARRS, dr. Franci Demšar. Tudi po zaslugi tega instrumenta je izobrazbena stopnja, kvaliteta življenja in mednarodna konkurenčna sposobnost Slovenije večja, kot bi bila sicer.

Izzivi doktorskega študija niso samo naši in evropski, ampak so globalni. Aprilska številka revije Nature piše o nujnosti resnega premisleka obstoječega doktorskega sistema, saj, kot pišejo, doktorati rastejo kot gobe, kar lahko povzroči padec kvalitete. V reviji piše, da je rast doktoratov

največkrat posledica povečanega vladnega vlaganja v doktorski in podoktorski študij, brez ozira na trg delovne sile. Nekaj bo potrebno storiti, pišejo, toda kaj?

Eden od piscev v ameriški maniri odgovarja: »Preveč je doktorskih programov, ki dajejo preveč doktoratov za trg delovne sile. Nekatere je potrebno ukiniti, druge pa spremeniti.«(Nature, Vol. 472, 21. April 2011, p. 261)

Ko na današnjem posvetu govorimo o izzivih doktorskega študija v Sloveniji, bi želel **izhajati** predvsem iz obeh, nedavno sprejetih **nacionalnih strateških dokumentov**, ki z veliko pozornostjo naslavljata prej omenjeno vprašanje. V NPVŠ je temu namenjen zlasti 40. ukrep, ki piše o **celostni ureditvi** sistema doktorskega študija, ki bo temeljil na spodbujanju odličnosti in nagrajevanju rezultatov, v RISS-u pa je temu namenjen 2. cilj v okviru krepitve človeških virov, ki terja povečanje **števila doktorjev znanosti**.

Uresničevanje omenjenih določil v obeh strateških dokumentih moramo razumeti v kontekstu ostalih ciljev in ukrepov, ki **neposredno** sicer ne omenjajo doktorskega študija, vendar so z njim neločljivo povezani, saj jim zagotavljajo nujne **pogoje** in sistemski **okvir** za celovito ureditev.

Pri tem imam v mislih vse tiste cilje, ukrepe in merila v obeh strateških dokumentih, ki se nanašajo na krepitev **kakovosti** visokošolskega in raziskovalnega dela, **avtonomnosti** in **odgovornosti** visokošolskih in raziskovalnih institucij za razvoj in širjenje znanja; nadalje na ureditev **strukture študija** in visokošolskih **kvalifikacij**, njihovo **raznolikost** in **različnost**, kakor tudi na **socialno razsežnost** in **internacionalizacijo**, ter seveda tudi na **financiranje** in prepotrebno in nujno pedagoško opremo in ostalo infrastrukturo.

40. ukrep NPVŠ je **vizionaren**. Z veliko gotovostjo trdi, da bo na tretji stopnji študija na novo celostno urejen sistem financiranja doktorskega študija, pri

čemer bodo **harmonizirane** vse sheme financiranja doktorskega študija (shemi mladih raziskovalcev in inovativna shema financiranja doktorskega študija). Naslednji stavki v tem ukrepu pojasnjujejo zapisano. Namreč, država bo zaradi zagotavljanja odlične izvedbe doktorskega študija zagotovila financiranje stroškov študija in življenjskih stroškov ustreznega števila doktorskih kandidatov raziskovalcev, vendar bo posameznih vrnil državi sredstva, če ne bo končal študija. Univerze pa bodo zagotavljale primerno izvajanje doktorskega študija, temelječega na znanstveno-raziskovalnem delu in prispevku v zakladnico znanja. Pri tem bo merilo določanja vpisnih mest za doktorski študij primerna zmogljivost univerz, vključno s številom mentorjev. V celoti bo ta ukrep veljal najpozneje od študijskega leta 2014/2015 naprej.

Ključne besede v tem ukrepu so: celostno urejen sistem, od financiranja in izvajanja, država, univerze, primerno število doktorskih kandidatov, kakovostni mentorji, vrhunska izvedba in znanstveno-raziskovalno delo. To so ključne točke za doseg večje **profesionalizacije** doktorskega študija, ki jih moramo v prihodnje urediti v celostno urejen sistem.

Ob tem kaže najprej izpostaviti, da je v NPVŠ zapisano, da 3. stopnja traja 3 do 4 leta. Te pogoje morajo visokošolske institucije za obstoječe študijske programe zagotoviti najkasneje v času prve reakreditacije vseh študijskih programov do leta 2016.

V **javnih razpravah** o NPVŠ-ju smo uveljavili pravilo, da bodo **univerze** praviloma edine, ki bodo lahko izvajale doktorski študij, saj lahko le dovolj velika **kritična masa** zagotavlja okolje za raziskovanje na vrhunski ravni, **interdisciplinarnost** in zadovoljive **seleksijske** mehanizme, tako na ravni študentov kot mentorjev. Poleg univerz bo ob izpolnjevanju visokih kriterijev znanstvene odličnosti, doseganju zadostne kritične mase, ustrezni raziskovalni opremljenosti, zagotovljeni interdisciplinarnosti in vrhunski kadrovske zasedbi lahko izvajal doktorski študij tudi **konzorcij javnih raziskovalnih zavodov**. Kriterije za to bo določil NAKVIS in jih ciklično preverjal preko evalvacije izvajanja doktorskega študija.

Tretja študijska stopnja je torej znanstvena in raziskovalna, vključno z **umetnostjo** in bo zagotavljala kompetence za samostojno znanstvenoraziskovalno ali umetniško-raziskovalno delo ter akademsko udejstvovanje.

»Zahtevala bo prispevek v mednarodno zakladnico znanosti ali umetnosti in izvirno raziskovalno delo, univerze pa bodo doktorske študente vključevale v aktivne raziskovalne programe in projekte. Vpisna merila v doktorski študij, morajo spodbujati in omogočati kakovostnejše izvajanje te vrste študija z zagotavljanjem akademskih raziskovalnih zmogljivosti, vključno z mentorji, ter z aktivno vključenostjo študentov v mednarodno raziskovalno okolje«.

Takšno študijsko in raziskovalno **okolje**, ki podpira individualno doktorsko potovanje lahko omogočijo le **avtonomne in odgovorne** institucije znanja, ki jima oba strateške dokumenta posvečata veliko pozornosti. Brez večje okrepitve avtonomije in hkratne odgovornosti za doseganje večje kakovosti, pedagoške in raziskovalne, kakor tudi odgovornosti univerz do pričakovanj družbe, 40. ukrepa ne bomo uspeli uresničiti.

Pri tem je pomembna tudi večja odgovornost institucij znanja za karierni in profesionalni razvoj doktorskih kandidatov. To je možno narediti le z dvigovanjem standardov, se pravi kriterijev pedagoške in znanstvene kakovosti doktorskega študija. **Razpisovanje** skoraj enkrat večjega števila vpisnih mest za doktorskih študij, kot je sploh realnega povpraševanja po doktorskem študiju ob zagotavljanju relativno nizkih kriterijev za mentorjev bo vodilo zgolj v komercializacijo in razvrednotenje doktorskega študija in naziva.

Analiza letošnjih vpisnih mest je na primer pokazala, da veliko število doktorskih programov ne nudi osnovnih kriterijev raziskovalne kvalitete, ki je celo osnovni pogoj za mentorje mladih raziskovalcev na razpisih ARRS.

Zato je **Vlada** ob podelitvi letošnjega soglasja k razpisnim mestom naložila ministrstvu, da v prihodnje izpostavi nujnost kakovostne izvedbe doktorskega študija, kot sledi iz novo sprejetega NPVŠ, vključno s pripravo vstopnih pogojev, pravil za izbiro mentorjev ter številom razpisanih vpisnih mest.

V skladu z NPVŠ bodo univerze še bolj avtonomne pri določanju vpisnih pogojev. V 12. ukrepu smo namreč zapisali, da se za 2. in 3. stopnjo določanje vstopnih pogojev prepusti visokošolskim institucijam ob zaključku predhodne študijske stopnje kandidatov. Univerze bodo avtonomno in odgovorno v interakciji z družbenim in gospodarskim okoljem določale število vpisnih mest skladno s svojimi zmogljivostmi ter za programe, za katere ocenjujejo potrebo v svetu dela in za širšo družbo. NAKVIS bo po eni strani preverjal zmogljivosti za izvajanje dejavnosti, po drugi pa zaposljivost diplomantov in druge dokaze o potrebi za obstoj študijskega programa.

»Za vpis na drugo in tretjo študijsko stopnjo bodo visokošolske institucije lahko samostojno določale vstopne pogoje in izbirni postopek, pri katerem bodo preverjale prisotnost potrebnih kompetenc za uspešen študij na določenem študijskem programu. Dodatna selekcija ne bo pomenila novih ovir pri dostopnosti študija, temveč bo omogočila vpisovanje kandidatov v programe, ki so zanje najprimernejši«.

Na tej točki bi kazalo poudariti tudi 2. cilj **krepitve človeških virov** v RISS-u, ki pravi, da pri določanju števila kandidatov, ki jim bo država sofinancirala stroške doktorskega študija, se bo pri izbiri področij varoval **celosten razvoj vseh disciplin**, še zlasti pa bo več sredstev za področja, ki bodo določena kot **nacionalne prioritete** na podlagi prepoznanih kompetence in konkurenčnih prednosti v znanosti in gospodarstvu.

Pri tem je v RISS-u prepoznan kazalnik dviga števila in deleža doktorjev znanosti med raziskovalci **v poslovnem sektorju**. In v skladu z zapisanim je ravno danes v Uradnem listu izšel *Javni razpis za krepitev razvojnih oddelkov v podjetjih*, kjer je možno pridobiti tudi sofinanciranje za zaposlitev ali usposabljanje mladega raziskovalca s polnim delovnim časom. O tem kako je ta razpis harmoniziran z ostalimi doktorskimi shemami financiranja žal ne morem povedati nič.

Lahko pa ponovno poudarimo, da celovite ureditve doktorskega študija prav gotovo ne bomo uspeli uresničiti, če univerze in raziskovalni inštituti v Sloveniji pri svojem delovanju ne bodo več in bolj **sodelovali** med seboj in z gospodarstvom ter negospodarstvom. O tem govori vrsta ciljev in ukrepov v NPVŠ in RISS. Sodelovanje je potrebno izboljšati zaradi doseganja kritične mase na visokošolskih in znanstveno-raziskovalnih institucijah, zagotavljanja kakovosti in ne nazadnje tudi časovne usklajenosti ter administrativne razbremenjenosti, česar prav gotovo še ni pokazala naša zadnja inovativna shema doktorskega študija.

Če kje, potem lahko ravno v kontekstu ureditve sistema doktorskega študija uveljavimo **trikotnik znanja** in okrepimo njegovo **internacionalno** dimenzijo, s primerno ureditvijo poučevanja v **tujih jezikih**, kar je marsikje že standard in kjer smo po vseh podatkih na evropskem repu.

Verjetno lahko to dosežemo tudi brez dramatično večji dodatnih finančnih sredstev, čeprav je povsem jasno, da mora visoko zahteven doktorski študij imeti primerna in trajno zagotovljena finančna sredstva, česar pri nas vsekakor nimamo zadovoljivo urejeno.

Ob tem vsekakor moram izpostaviti tudi 6. Ukrep, ki govori o ureditvi **kadrovskega področja** in pravi, da država ne bo več zakonsko regulirala obsega dela zaposlenih, razmerja med pedagoškim in raziskovalnim delom, minimalnih obveznosti zaposlenih ipd. (63. člen ZViS(8) in druge regulacije).

Institucije bodo same odločale o razporeditvi dela med zaposlenimi, pri čemer bodo lahko fleksibilne in letno ali večletno po lastni izbiri določale deleže poučevanja, raziskovanja, mobilnosti ali gostovanja v tujini ipd. za posamezne zaposlene. Ni namreč prav, da visokošolsko delo v okviru doktorskega študija ni vrednoteno kot redna obveznost, temveč je pripoznana v okviru podjemnih pogodb.

To je izjemno zapleteno in občutljivo delovno-pravno vprašanje, ki je vezano na ukrep oblikovanja možnosti, da bi zaposleni na VŠ institucijah **izstopili iz sistema javnih uslužbencev** in si uredili drugačen plačni sistem in pravice ter dolžnosti zaposlenih.

Celostna ureditev sistema doktorskega študija terja **celovit pristop** in **vklučenost** vseh, ki nas ta sistem prizadeva in smo zanj odgovorni.

Prepričan sem, da bo današnji posvet pomemben mejnik v oblikovanja takšnega sistema. Veselim se vaših predstavitev in razprav ter si želim, bodo današnji zaključki pomembno vplivali na uresničevanje v NPVŠ zapisanih ciljev in ukrepov.